

פְּרֻשֵׁת שְׁמִינִי

אחריות ומשמעותה

■ רב חסד

בין דבריו החריפים של משה רבנו אל בני אהרן, אנו מוצאים את הפסוק הבא:
"וְאֵתָהּ נָתַן לָכֶם לְשֵׂאת אֶת עֹון הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לְפָנַי ה'". (ויקרא י, יז)

מי נושא את עוון העדה? מה היא בכלל נשיאות עוון?
במאמר זה נרד לשורשי הכפרה והטהרה ולמידות הרחמים של הקב"ה. אנו יודעים
כי "רב חסד", היא מידה אחת משלוש עשרה מידות של רחמים, שאת פירושה
מצאנו בגמרא:

"בית הלל אומרים: 'רב חסד' - מטה כלפי חסד". (ראש השנה יז.)

ביטוי זה נלקח מן הדימוי למאזניים, בהם שני הצדדים שקולים, ואז מטים אחת
מכפות המאזניים. הנמשל ברור. אדם שעוונותיו וזכויותיו שקולים זה כזה, ה'
מתחשב יותר בזכויות מאשר בעוונות.

הגמרא ממשיכה לדון במשל המאזניים, ומבררת את האופן המדויק של הביצוע.
שני חכמים נחלקו בביאור העניין, רבי אלעזר ורבי יוסי ברבי חנינא:

"רבי אלעזר אומר: כובשו..."

רבי יוסי בר חנינא אמר: נושא". (שם)

רבי אלעזר סובר שה' כובש את העוון; על פי פירוש רש"י, מכריע את כף הזכויות
כלפי מטה.

רבי יוסי ברבי חנינא סובר שה' נושא את העוון; ומפרש רש"י, מגביה את כף העוונות כלפי מעלה.

לכאורה, הרי ברור לכל שאין כאן כף מאזניים ממש אלא על דרך המשל; אם כן, מהו הנמשל המדויק?

שני האמוראים מסתמכים על קטע אחד מנבואתו של הנביא מיכה:

"מִי אֶל כְּמוֹךָ נִשְׂא עוֹן..."

יָשׁוּב יִרְחַמְנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֵיהֶנּוּ, וְתִשְׁלֶיךָ בְּמִצְלוֹת יָם כָּל חַטָּאתָם." (מיכה ז, יח-ט)

רבי אלעזר מסתמך על "יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֵיהֶנּוּ", ורבי יוסי ברבי חנינא – על "נִשְׂא עוֹן".

כיצד אפשר לשאת עוון? כיצד אפשר לכבוש עוון?

כדי להבין את הביטוי "נִשְׂא עוֹן", נעיין בפסוק הבא:

"...הֲטָאוּ יִשְׂא הָאִישׁ הַהוּא."

(במדבר ט, יג)

אין כוונת הכתוב לומר שאדם נושא את החטא, אלא הכוונה היא שהוא נושא באחריות לחטא. על פי זה, ילד שלא הגיע לגיל בר-מצווה ועדיין איננו בְּשֵׁל לקבל אחריות על מעשיו, פטור מן המצוות ומעונשן. לפיכך, בכל חטא שמתבצע, יש לברר מי נושא באחריות לחטא. הנושא באחריות ישירה – ישלם את מלוא המחיר, והנושא באחריות עקיפה, ישלם לפי מידת אחריותו.

מתוך ביאור זה אנו למדים שכשה' נושא עוון, הוא בעצם מצהיר שהוא מוכן להיות שותף בנשיאה באחריות לעוון.

תפישה זאת מעלה את השאלה הבאה:

כיצד אפשר לומר שה' נושא באחריות על מעשה שעשה האדם?

רמז לתשובה נמצא בנוסח המפתיע של תפילת אליהו הנביא בהר הכרמל, בה ביקש שתורד אש מן השמים ותוכיח באופן חד-משמעי את אמיתות הנבואה בה' ושקריות אלילות עובדי הבעל.

תפילת אליהו כללה את המשפט הבא:

"...וְאַתָּה הִסַּבְתָּ אֶת לִבָּם אַחֲרֵיכֶם."

(מלכים-א יח, לז)

כלומר, אתה ה' בראת את כוח הרע בעולם, הגורם לבני אדם לחטוא. לכן בבקשה ממך, שא נא בחלק מן האחריות העקיפה לעוונות ישראל ובכך תקל מעליהם.

על פי הגמרא (ברכות לא:): חוזר הנביא מיכה ומאשר את הטיעון הזה מפי ה' בעצמו:

"...אִסְפָּה הַצִּלְעָה וְהַנְדָּחָה אֶקְבְּצָה וְאֶשֶׁר הָרַעַתִּי".
(מיכה ד, ו)

כלומר, ה' בעצמו מודה ואומר: אני בראתי את הגורמים לחטא, ולכן עלי לתקן ולאסוף מכל הארצות את שארית ישראל המשולים לעדר צאן מפוזר, חולה ומסכן. כך תתפרש דעתו של רבי יוסי ברבי חנינא, שה' נושא את העוון.

כיצד תתפרש דעת רבי אלעזר שאמר: "כובשו"?

"כובש עוון" פירושו – טומן את העוון. במילים אחרות, מכסה על העוון. להבהרת העניין נתבונן בתפילתו של משה רבנו אחרי חטא העגל:

"זָכַר לְעַבְדֶּיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב, אֵל תַּפְּן אֵל קָשִׁי הָעַם הַזֶּה וְאֵל רְשָׁעוֹ וְאֵל חַטָּאתוֹ".
(דברים ט, כז)

כיצד אפשר לומר, "אֵל תַּפְּן אֵל... רְשָׁעוֹ וְאֵל חַטָּאתוֹ", הרי הוא חטא והרשיע?! אלא שמשה מבקש שה' יתמקד במעשיהם הטובים והגדולים של אבות האומה ויעצים אותם, ובכך יתגמדו ויתקטנו החטאים של בניהם. על פי זה, עצם ההתמקדות במעשים הטובים ובזכויות מסתירה את העוונות ומכסה עליהם. כך תיאר בלעם הרשע בברכותיו את היחס המיוחד של ה' לישראל:

"לֹא הִבִּיט אֵינֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה עֵמָל בְּיִשְׂרָאֵל...".
(במדבר כג, כא)

כלומר, ה' מתמקד במעשיהם הטובים של ישראל ובכך מתעלם מעוונותיהם. זה יהיה פירוש "כובש עוון" – דהיינו מכסה ומסתיר את העוון. נמצאנו למדים שישנן שתי דרכים להטות כלפי חסד:

1. שה' יכריז שהוא נושא בחלק מן האחריות העקיפה לעוון, דהיינו – "נושא עוון".
  2. שה' יתמקד במעשים הטובים ובכך יתעלם מן העוון, וזהו – "כובש עוון".
- באופן זה בדיוק, מתאר דוד המלך בספר תהילים את תהליך סליחת העוון:

"רְצִיתָ ה' אֶרְצֶךָ שִׁבִּיתָ שִׁבִּית יַעֲקֹב.
נִשְׂאתָ עוֹן עֵמָךְ כְּפִסִּיתָ כָּל חַטָּאתָם סִלָּה".
(תהילים פה, ב-ג)

כלומר, "נִשְׂאתָ עוֹן" או "כְּפִסִּיתָ כָּל חַטָּאתָם", ובנוסף ייתכן גם וגם.

■ כפרה וטהרה

יסוד זה שהנחנו, ינחה אותנו בהבנת הפסוק המפורסם הבא:

”כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהַר אֶתְכֶם, מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ.”

(ויקרא טז, ל)

נשים לב לשני הביטויים: 1 – ”יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם”. 2 – ”לְטַהַר אֶתְכֶם”.

1. **כפרה** – מלשון 'כפורת', כלומר כיסוי; כמו "כִּפְרַת אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ" – על פי זה, פירוש 'כפרה' הוא כיסוי העוון.

2. **טהרה** – טיהור וניקוי. כלומר, מחיקה והסרת העוון.

לפי זה, כל מושג הכפרה פירושו פעולה זמנית של הסתרת העוון, אך לא מחיקתו. פעולה זו של הסתרת העוון באה ממידת הרחמים של ה'. המדובר הוא בהתעלמות זמנית מן העוון. מטרתה היא להעניק ארכת זמן נוספת לחוטא כדי שיוכל לחזור בתשובה.

רק תשובה אמיתית לאורך זמן – מסוגלת למחוק כליל את העוון.

אם כך, כל עניין הכפרה של הקרבנות הוא לא יותר מאשר הסתרת העוון והגנה מפני עונשו, עד שתהיה חרטה אמיתית שתבטיח כי לא תהיה חזרה על החטא.

מתוך דברי המבוא האלו נעבור לפרשת 'שמיני'.

■ כהונה

לכהנים בעם ישראל יש כמה תפקידים.

התפקיד היותר מפורסם וידוע הוא לשרת את ה' בבית המקדש ולהקריב את קרבנות ישראל.

פחות ידוע, אך חשוב יותר, זהו התפקיד ללמד את עם ישראל תורה ומצוות, כפי שמדגיש יחזקאל הנביא:

”וְאֵת עַמִּי יוֹרוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחָל, וּבֵין טָמֵא לְטָהוֹר יוֹדְעֵם.”

(יחזקאל מד, כג)

עובדה זו שהכהנים הם מורי ההוראה של העם, היא המטילה עליהם אחריות עקיפה למעשיהם של ישראל, ולפיכך נושאים אף הם באחריות עקיפה לחטאי עם ישראל.

מתוקף הנשיאה הזו באחריות, מחויבים הכהנים לאכול מן הקרבנות שבני ישראל מקריבים על חטאיהם.

אכילה זאת איננה כשאר אכילות; היא חייבת להיות בקדושה ובטהרה ומצומצמת למקום אחד – שהוא תוך העזרה בבית המקדש.

נדגיש שוב, כי המסקנה המתבקשת היא, שלא די בכך שהחוטא מקריב קרבן לכפר על נפשו. משהו צריך לשאת באחריות לעוון. המפגש עם הכהן מעביר אליו חלק מן האחריות, וזהו הרקע לאכילת הכהן מן הקרבן. בכך מתכפר ומתכסה העוון מן החוטא עד שישוב בתשובה שלמה ורק אז יימחק העוון. בפרשת שמיני פונה משה לאהרן ולבניו וגוער בהם:

”מִדַּוְעַ לֹא אָכַלְתֶּם אֶת הַחֹטְאֹת בַּמָּקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים הוּא, וְאַתֶּה נִתַּן לָכֶם לְשֵׂאת אֶת עוֹן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לְפָנַי ה'.”
(ויקרא י, ז)

משה רבנו מזכיר לכהנים, כי הם הנושאים באחריות עקיפה לעוון העדה ולכן עליהם לאכול מן הקרבן. אם הם לא יאכלו, לא תהיה כפרה לבעלי הקרבן.

כאן נעצור ונשאל: מה קורה בחטאים בהם אין הכהנים יכולים לשאת באחריות? מי אוכל מן הקרבן?

נציין שתי דוגמאות:

1. כהן גדול שחטא.

2. בית דין שטעו בהוראה ועשו כל הקהל על פיהם.

במקרים כגון אלו אין אכילה מן הקרבנות, אלא מזים מדם הקרבן פנימה על פרוכת ההיכל שהוא ה'קודש'; לפעמים – גם לפני ולפנים, שהיא ההזאה המתבצעת ב'קודש הקודשים' כנגד ארון הברית.

כאן, איש איננו אוכל מן הקרבן אף על פי שהוא קרבן חטאת, אלא הכל נשרף. אלו הם פרים הנשרפין ושעירים הנשרפין.

כך מדגיש משה רבנו בהמשך הפסוק המובא לעיל:

”הֵן לֹא הוּבֵא אֶת דָּמָהּ אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה, אֲכֹל תֹּאכְלוּ אֹתָהּ בַּקֹּדֶשׁ...!” (ויקרא י, יח)

משה רבנו מטעים לבני אהרן, שבחטאת המדוברת לא היזו מדמה לפני ולפנים – ששם ה' לוקח על עצמו אחריות על בריאת יצר הרע שגרם לעוון, ולכן אין אכילה, כמבואר בראש המאמר. אדרבה, משה מדגיש בדבריו לבני אהרן: בחטאת הזו אתם הכהנים נושאים באחריות, ולכן עליכם לאכול מן הקרבן.

כל האמור לעיל מבאר את אחת המצוות הקשות ביותר להבנה, והיא שילוח השעיר לעזאזל ביום הכיפורים. בתורה נאמר:

"וַיִּשָּׂא הַשֹּׁעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה..." (ויקרא טז, כב)

הקושי הגדול הוא: האם באמת תִּישׁ קטן ומסכן יכול לשאת על גבו את כל עוונות בני ישראל?

האם אפשר בכלל לשאת עוונות?

במאמר הזה בארנו, שאת העוון עצמו אי אפשר לשאת אלא את האחריות לעשיית העוון.

כעת לכאורה, תמוה עוד יותר.

האם ייתכן שבעל חיים שאין בו דעת כמו תִּישׁ, יהיה אחראי לעוונות העדה? התשובה היא, שמצווה זו [הסחת העוון מן האדם לבהמה] באה לרמוז לנו, שמציאות התהוות הרע בעולם – המאפשרת הסתה והדחה [כפי שהתורה מתארת את תהליך הפיתוי של חוה שנעשה על ידי הנחש] ובעטיה מתפתים בני האדם לעבור עבירות – היא הנושאת באחריות עקיפה לעוון האדם.

מצד שני, הרי ברור שמי שאִפשר למציאות הרע להיווצר ולהתפשט לצורך הבחירה החופשית הוא הקב"ה, כפי שרואים בתחילת ספר איוב! (ראה שיח בין ה' לבין השטן). הפתרון הוא בשני שעירים, אחד לה' ואחד לעזאזל.

ביום הכיפורים בו מתכסים עוונות בני ישראל (דהיינו שה' מתעלם מהם), מועברת האחריות העקיפה לעוונותיהם לכיוונה של מציאות הרע המסיתה והמדיחה; זה נרמז בשעיר המשתלח לעזאזל.

משום כך, עלינו להתענות ביום הכיפורים ולהתנזר מן התאוות המביאות לידי חטא, לרמוז שלולי התאוות האלו הנטועות בנו לא היינו חוטאים.

ומעל זה, ה' בעצמו לוקח אחריות על כך שאִפשר את הופעת הרע, וזה נרמז בשעיר לה' המוקרב בבית המקדש. דמו של השעיר לה' מוֹזָה גם על הפרוכת בהיכל פנימה וגם בקודש הקודשים לפני ארון הברית, והוא נשרף כליל ואיננו נאכל; כלומר, שום בן אנוש איננו לוקח אחריות באכילתו.

על שעיר זה נאמר:

"וְכַפֵּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטְמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְשְׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם..." (ויקרא טז, טז)

כפרה על הקודש פירושה, שהקב"ה מבקש שיביאו עליו כפרה כביכול על עצם העובדה שאפשר את מציאות הרע בעולם. אמנם, רצון ה' הוא בבחירה חופשית, ולא תיתכן בחירה חופשית ללא מציאות הרע! התוצאה הבלתי נמנעת היא, שרצון ה' להנהיג את העולם בבחירה חופשית, משולם במחיר סך כל העוונות שהתרחשו. כל זה ממידת הרחמים של ה' על עמו ישראל, כמאמר הפסוק שעליו אנו חוזרים ביום הכיפורים פעמים רבות:

"...ה' ה', אֵל־רַחוּם וְחַנּוּן, אֶרְךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְאֱמֶת... נִשְׂא עוֹן וּפְשֵׁעַ..."

(שמות לד, ו-ז)

כיצד מסיים הכתוב?

"וְנָקָה לֹא יִנָּקָה"

מה באה התורה ללמדנו?

התורה מדריכה אותנו שישוד מידות רחמים אלו הוא שה' אינו מנקה את העוון, דהיינו אינו מוחק ואינו מטהר אותו, אלא ממתין בסבלנות עד שהחוטא בעצמו ישוב בתשובה שלמה ויתחרט באמת על מעשהו הרע באופן שלא ישוב לעשותו לעולם.

רק אז מוחק ה' את העוון.

משום כך מסתיימות מידות הרחמים בביטוי "וְנָקָה לֹא יִנָּקָה", כלומר ה' איננו מוחק מיד את העוון אלא ממתין לפעולת האדם.

כיצד בכל זאת בתפלתנו אנחנו חותכים את הפסוק, ומסיימים י"ג המידות של רחמים במילה "וְנָקָה"?

התשובה היא, לרמוז שאנחנו מקבלים עלינו לשוב בתשובה שלמה ואז באמת העוון נמחק, כדברי חז"ל:

"מנקה הוא לשבים, ואינו מנקה לשאינן שבים".

(שבועות לט.)

